

VAS OSOJNIK POD BLEGOŠEM

(Geografsko-gospodarski opis)

Vas Osojnik stoji na severnem pobočju Blegoša v Selški dolini. Že samo ime kaže na njegov položaj, saj je dobil tako ime prav zaradi osojne lege. Senco mu dela, poleti manj, pozimi bolj, kcpa Blegoša. Naselje spada v katastrsko občino Zali log in Sv. Nikolaj, upravno pa v občino Škofja Loka. V katastrski občini Zali log je 82,30 ha zemljišča, v katastrski občini Sv. Nikolaj pa 15 ha. Leta 1968 je živel v Osojniku 19 ljudi na treh kmetijah. Naselje ima izrazito hribovski značaj, saj leži na višini 760—780 m.

Kamninska zgradba in relief

Kot je značilno za vse Škofjeloško hribovje — da se namreč geološko-petrografska sestava že na kratke razdalje zelo hitro menja — tako je tudi na tem majhnem prostoru opaziti več vrst kamnin. Do višine 760—800 m so močnejše zastopani permski skrilačci, srednjetriadni peščenjaki in argilit. Tu in tam so še vložki kremenčevega peščenjaka in apnenca.¹ Nad mejo teh neprepustnih plasti je pestrost kamnin še večja. V največji meri sta zastopana srednjetriadni dolomit in apnenec, le pod Koprivnikom najdemo več verfenskih skladov peščenjaka, dolomita in oolitskega apnenca.² Do krede je bila večina loškega sveta pokrita z morjem. V terciaru, ko je bilo zelo živahno tektonsko gibanje, se je to področje dvigalo in lomilo. Skozi tako nastale tektonske prelomnice je vdiralava lava. V pliocenu je prišlo do močnejšega dviganja posameznih področij. Tekoče vode so tako dobile večji strmec in površje močno razrezale. V pontiku je relief dosegel zopet večjo uravnanoost. Tak pontski nivo je dobro viden v Davči³ in na Smrekarjevem griču. Čas mirovanja in ugrezavanja oziroma dviganja se odraža v nizu teras, od katerih so nekatere še prav dobro ohranjene. Zelo izrazito se kažejo posledice selektivne erozije v terasah, gričih, ozkih in strmih grapah ter brzicah. Na kratke razdalje se menjajo ozke grape in žlebovi z vmesnimi hrbti. Pobočja so v nižjih legah precej strma, višje pa se strmina malo omili. Vzroke moramo iskati prav v počasnem, zatem pa hitrem dviganju konec pontika. Glacialnih oblik ni opaziti v višini naselja. Blegoš je z višino 1563 m segal čez ločnico večnega snega, ki je potekala v pleistocenu v predalpskem svetu v višini 1300—1400 metrov.⁴

Kot sem že omenil, se spuščajo severna pobočja Blegoša v obliki posameznih teras-stopenj v Muštovo grapo. S prevala Črnega kala in Smrekarjevega griča pod Blegošem na višini okoli 1000 m se pobočje niža enako-

merno vse do prve najboljše pobočne terase, na kateri leži v nadmorski višini 760—780 m vas Osojnik. Od tod se pobočje zelo strmo spusti za približno 100 m, kjer je izoblikovana druga terasa, poleg že prej omenjene terase agrarno najbolj izkoriščen svet. Čeprav bi bila zaradi nižje lege za naselitev bolj ugodna ta terasa kot zgornja, je verjetno prav bližina studencev odločala o poselitvi. Kakih 30—40 m niže od druge je tretja, po obsegu manjša terasa. Na njej je najnižji obdelani svet kmetij v Osojniku. Od tod polagoma pada pobočje proti zahodu; na vzhodu pa se strmo spušča do naslednje terase, ki je na višini 630—650 m, oziroma že do same grape. To je tudi zadnja oziroma prva terasa od spodaj navzgor. Grapa je zelo ozka, saj je v njej komaj toliko prostora, da je ob strugi, včasih pa tudi nad njo, speljana cesta. Na splošno so vse terase rahlo nagnjene proti vzhodu — proti Žagarjevi grapi, ki se nadaljuje v Muštovo. Vse našteje terase so v bistvu samo večji ali manjši pregibi v pobočju, ki pa so za agrarno izrabo zelo pomembni.

Pobočje je razgibano tudi v smeri vzhod—zahod. Grape in žlebovi se začno v višini zaselka, tam, kjer izvirajo studenci. Štalcovo in Koblarjevo posestvo loči strma in ozka zajedena Škrplanova grapa. Manjši žleb je med Koblarjevim in Žagarjevim posestvom ter približno 100 m vzhodno od Žagarjeve domačije. Kakih 500 m od tod je hudourniška Rižna grapa. Blizu Štalcove domačije se pobočje prelomi preko zaobljenega hrbita. Onstran tega hrbita pobočje zelo strmo pada v ozko Štalcovo grapo.

Pedološke razmere

Na peščenjaku in krilavcih je debelina prepereline precejšnja. Tvori se sorazmeroma hitro, toda uničujejo jo površinski erozijsko-denudacijski procesi. Na nekaterih strmih pobočjih grap je odnašanje prsti tolikšno, da so le-ta kamnita in brez rastja. Na dolomitni osnovi je preperelina zelo tanka. Na teh področjih ni niti ene njive, saj se že v globini nekaj centimetrov pokaže pesek; ugodno pa je tu za senožeti. Kvaliteta sena je na teh s kalcijem bogatih tleh znatno boljša kot na silikatnih. Sploh je precejšen problem naselja velika kislost tal, saj znaša pH 5,5. Njivska prst je zaradi gnojenja s hlevskim gnojem nekoliko temnejše barve; po travnikih in v gozdu je rjavica. Po nekaterih manjših dolinah, pa tudi v gozdu, je mnogokje zaradi prevelike vlažnosti in premajhne toplote zapadla prst procesom podzolizacije. Največje pomanjkanje prsti je na ozarah in na vrhu njiv, in sicer zaradi konturnega načina oranja. Občasno morajo voziti prst z dna njive na njen vrhnji del.

Podnebje

V splošnem pripada obravnavani predel v območje subalpske klime. Poletja so mila, večkrat bolj mokra kot suha. Zime so dolge in hladne. Pobočje, na katerem je vas, pada proti severu, zato je insolacija zelo šibka. Pozimi posije sonce pri Štalcu najkasneje ob 9. uri, zaide pa ob 15. uri; pri Žagarju posije najkasneje ob 11. uri in se skriva za Blegoš že ob 13. uri. Nasprotno pa koncem junija vzide sonce že ob 4^h 45^m in zaide ob pol osmih zvečer.

Podatkov o toplotnih razmerah v Osojniku ni. Padavine merijo v Davči pri Podgrivarju na višini 886 m in v oddaljenosti 2—3 km od Osojnika. Ker ni med omenjeno meteorološko postajo in vasjo nobene vzpetine, so razlike

v količini padavin zelo majhne. Žal pa tam ne merijo temperature in zato ne morem podati niti približnih temperaturnih razmer v Osojniku.

Slana pade jeseni že konec septembra, spomladi pa je nevarnost pred njo tja do začetka maja; vendar je spomladi zelo redka. Po meni znanih podatkih je padla slana leta 1964 že 25. avgusta; leta 1947 pa zadnja 19. maja. V zimskem času je temperaturna inverzija pogost pojav. Zjutraj je v Osojniku vedno toplejše kot v dolinah pod njim.

Osojničani poznajo tri vrste vetrov: jug, krivca in gorenjca. Pozimi pogosto piha krivec z vzhoda, kamor je svet še najbolj odprt. V zimskem času je suh in mrzel, jeseni in spomladi pa prinaša meglo in daljše obdobje enakomernega rosenja. Gorenjec odganja oblake s severa. Vedno prinaša lepo vreme. V Osojniku ga ne občutijo kaj prida, vidijo pa, kako v višini žene oblake. Najmočnejši je v Osojniku jug. Ne vleče direktno z juga, ker naselje ščiti pred njim v tej smeri Blegoš. Najprej ga je opaziti v Ratitovcu, kjer nabira na jugozahodni strani meglo, sigurno znanilko, da bo v nekaj dneh dež. Lokalni vetrovi nimajo večjega pomena. Najbolj se še uveljavlja pozimi nočnik, ki piha z Blegoša. Občutiti ga je predvsem pri Žagarju. Kot sem že omenil, ima največjo moč jug. Štulcova domačija, ki stoji skoraj na slemenu, je močno izpostavljena njegovi moči. Včasih celo ruje drevje s koreninami ali odkriva strehe. Ostali dve kmetiji sta že toliko v zavetrju, da sta varni pred morebitno škodo.

Megla se pojavlja le izjemoma. Nekaj megle je le jeseni, in še to le nekaj ur na dan, medtem ko je pozimi precej jasno. Poleti so pogosto nevihte. Posledice le-teh se kažejo na mnogih macesnih in hrastih, ki so močno poškodovani od strele.

Snežne podavine, kakor tudi dež, največkrat prinaša jug. Letni popreček količine padavin za opazovalno dobo od 1949 do 1962 je 1840 mm.⁵ Razporeditev padavin po mesecih kaže, da je najbolj moker november (205 mm padavin), najbolj suh pa je v poprečju marec (102 mm padavin). Ostali meseci se ne razlikujejo veliko med seboj. Razporeditev padavin po mesecih za dve ekstremni leti 1949 in 1953 ter letni poprečki za dobo od 1949 do 1962 v mm so naslednji:

Mesec	Leto 1949	Leto 1953	Povprečje za dobo 1949—1962
januar	206	86	137
februar	1	73	141
marec	13	3	102
april	91	145	150
maj	164	190	150
junij	57	131	147
julij	168	155	158
avgust	170	262	137
september	68	166	159
oktober	118	192	182
november	403	49	205
december	94	61	172

letno poprečje 1840 mm

Največ padavin v enem dnevu je bilo 27. novembra 1949, i. s. 103,5 mm. Toča pada redko, saj je vas krog in krog obdana z gozdom. Izjema je bilo leto 1942, ko je toča skoraj povsem uničila posevke in sadje. Prvi sneg zapade

navadno v začetku novembra. So pa tudi izjeme; leta 1917 je zapadlo že 4. oktobra 15 cm snega, pokaže pa se včasih tudi že septembra. Leži navadno štiri mesece. Dne 6. maja 1953, ko je bilo že vse drevje v cvetju, je zapadlo 30 cm snega. Leta 1955 je v Davči snežna odeja ostala samo 67 dni, leta 1961 pa skoraj 5 mesecev — 141 dni. Letno zapade poprečno 50—60 cm snega; leta 1952 pa ga je bilo 2 m. Večina padavin je iz stratusne oblačnosti, le poleti so precej pogoste tudi konvekcijske padavine. Studenci takrat hitro narastejo. Podobno močno narastejo vode spomladi, ko odjuga pobere včasih v nekaj dneh ves sneg.

Hidrografske razmere

Vas ne pozna večjih odtočnih voda. Voda se tu šele zbira v strmih žlebovih in grapah. Pozimi ali poleti, če ni dalj časa padavin, ali če zamrznejo tla, večina izvirov skoraj povsem usahne. Na dolomitnih in apnenčastih tleh nad naseljem sta le dva studenca. Vsi drugi številni izviri privro na dan nekoliko nižje od pesameznih domov. Najboljši indikator petrografske meje so prav studenci. Voda odteka v dve večji odvodnici: Štulcovo in Muštrovo grapo. Obe imata hudourniški značaj. Ob večjih nalivih ali taljenju snega močno narasteta in rušita bregove. Muštrova grapa na več mestih trga cesto, Štulcova pa kolovoz. Regulacija obeh je težka predvsem zaradi ozkega dna. Cesta in kolovoz namreč na več mestih potekata tik ob sami strugi.

Po strmih pobočnih žlebovih je odnašanje prsti tolikšno, da sta oba bregova na več mestih gola. Posebno ogoličeni sta Škrplanova in Rižna grapa. Strmec prve znaša kar 457 %.⁶ Na razdalji 350 m se svet spusti kar za 160 m. Za tako ogoličenost je krivo tudi pehanje hlodov po omenjenih grapah, s čimer so prenehali šele pred nekaj leti. Štulcova grapa zgubi na razdalji 750 m na višini 180 m, tako da znaša njen strmec 247 %.

Kljub številnim studencem blizu domov so vse tri domačije trpele do nedavnega pomanjkanje vode. Na začetku tega stoletja so skopali vodnjake; prej so morali vodo nositi od kakih 50 m oddaljenih studencev, ki sta 20 oziroma 30 m nižje od hiš. Posestnik Žagar je pred zadnjo svetovno vojno napeljal vcdvod, Koblar ga je napeljal pred nedavnim, Štulc pa je naredil kapnico.

Studenčnice in grape so zelo mrzle. Zlasti spomladi, ko se tali sneg na severnih pobočjih Blegoša še vse tja do srede maja, je voda ledenomrzla. Tudi poleti ni dosti drugače, ker sonce zaradi osojnosti ne more ogreti niti ene grape. Največ vode imata Muštrova in Štulcova grapa jeseni, drugi višek pa je spomladi; prvi minimum je pozimi, drugi pa poleti.

Rastje

Rastlinska odeja pokriva vse zemljišče Osojnika. Goli so le ponekod bregovi grap. Prvotno je bilo vse zaraslo z gozdom. Šele v 16. stoletju so prišli prvi kolonisti. Danes prevladujejo visoki in srednji gozdovi; v nižjih legah pretežno smrekovi sestoji, više nad zaselkom pa bukovi. Precej je tudi mešanega gozda. Rast je razmeroma hitra, ker je dosti vlage, manjka le ponekod prepereline. Podrastja skorajda ni. Zgovoren dokaz za neugodno izpostavljenost soncu je to, da kljub slični prsti na južni strani Blegoša povsod po bukovih gozdovih rastejo razne trave, na severni strani nikjer.

Niže ob grapah raste smreka, gaber, leska, jesen, breza, vrba, jelša in oreh. V višini zaselka je precej macesna, višje pa, kot je že omenjeno, je več bukve kot smreke. Splošna karakteristika teh gozdov je, da so precej redki, kar je posledica nekdanje paše in neracionalnega izkoriščanja gozdov.

Velika površina pripada travnikom, pašnikom, ki se zaraščajo, in senožetim. Travniki so v glavnem okoli domov in na ledinah. Te površine kosijo dvakrat letno, senožeti pa le enkrat, saj jih tudi nič ne gnoje. Večji areali še pred 50 leti obstoječih travnikov in senožeti so danes zarasli že s precej visokim drevjem ali pa z grmičevjem. Na splošno je opaziti, da gozd in grmičevje napredujeta v območju senožeti, zlasti pa pašnikov.

Naselitev

O zgodovini Selške doline je razmeroma precej napisanega, nič pa konkretno o Osojniku. Glavna opora za oris zgodovinskega razvoja Osojnika mi je bilo delo P. Blaznika *Kolonizacija Selške doline*.

Leva stran in desni spodnji del Selške doline je bil koloniziran že več stoletij, preden so začeli kolonisti pod vodstvom oskrbnikov loškega gospostva krčiti gozdove v zgornjem desnem delu doline. Vzrok za to, t. i. drugo slovensko kolonizacijo, je iskati v vedno večji želji zemljiškega gospoda, da poveča dohodke. V tem času so fužinarji iz Železnikov hoteli čim več gozdov zase oziroma za fužine. Povsem ni jasno, koliko je nastanek fužin v Potoku (in Pfaffenbach) med leti 1604 in 1607⁷ vplival na kolonizacijo v Osojniku. Brez posledic gotovo ni bilo. Po mnenju P. Blaznika so se prebivalci Osojnika, Potoka in Zale zabili kot klin med davške in martinjvrške koloniste.⁷ Blizu Osojnika so kopali železovo rudo za potrebe potoške fužine (rudo so tovorili še od drugod). Na to spominjajo še danes vidni rovi in jame. Tudi neki kraj je znan pod imenom Jame.

Prebivalstvo

Statistični podatki za leto 1869 navajajo za Osojnik 25 ljudi; 12 moških in 13 žensk.⁸ Ob upoštevanju, da so bile tu zmeraj samo tri kmetije, kaže to na velik delež obdelovalcev posamezne kmetije. Nikoli pa tu niso živeli le člani posestniških družin, temveč še razni posli: pastirji, hlapci in dekle, često pa tudi gostači. Do leta 1900 se je število prebivalstva nekoliko zmanjšalo. Konec agrarne krize, ki je pomenila tudi eksistenčno krizo slovenskega naroda, se je tudi tu kazala težnja, poiskati kruh na tujem. Dva sta se leta 1905 izselila v Ameriko, druga cdvečna delovna sila pa je iskala zaslužek v slavonskih gozdovih ali celo v Romuniji. Ti zadnji so bili le sezonci. Ostali so obdelovali vsako ped zemlje, če je le kaj rodila. Kjer zaradi strmine niso mogli orati, so kopali. Skoraj celotne današnje travne površine, razen dela senožeti, so obdelovali, samo da so se mogli preživljati, čeprav so v to vložili ogromno dela.

Družine so ostale številne vse do zadnjega časa. Največje število otrok v družini je bilo 13, najmanj pa 6. Tako je bilo po zadnji vojni v vasi 29 ljudi. Doraščajoči otroci so po drugi svetovni vojni iskali zaslužek na različne načine in v različnih krajih. Nekaj se jih je poročilo na druge kmetije, nekaj jih je dobilo zaslužek v Železnikih (kovinska industrija) ali na Češnjici (lesna

industrija). Tu so si uredili svoje domove. Leta 1968 je bilo v naselju še 19 ljudi: 10 moških in 9 žensk. Delež otrok je bil majhen, velik pa odstotek starih okrog 70 let (26,3%). Od prebivalcev srednjih let je bil takrat poročen samo eden. Danes so vsi trije gospodarji poročeni: dva z dvema otrokoma, eden pa s tremi. Še bolj neugodna je bila starostna struktura. S kmetijstvom in gozdarstvom se je preživljalo 14 ljudi. Ker so agrarni donosi majhni, je bila in je velika odvisnost prebivalcev od gozda in kakršnegakoli drugega zaslužka. V osnovno šolo v Železnike hodita dva otroka, eden pa v Škofjo Loko. Na delo v Železnike hodi en moški. Tako je danes v Osojniku 16 ljudi: 7 otrok, trije gospodarji z gospodinjami in trije preužitkarji.

Precejšen pomen ima v zimskem času delo v gozdu kot priložnostni zaslužek. Veliko časa je potrebno za spravilo sena. Zaradi boljšega razumevanja poklicne strukture naj omenim še velikost posesti posameznih kmetov: Koblar ima 17,38 ha zemlje, od tega 6,9 ha obdelovalne; Štulc ima 31,5 ha zemlje, od tega 6,39 ha obdelovalne; Žagar ima 60 ha zemlje, a le 6,29 ha obdelovalne. Tako po podatkih katastrskega urada v Škofji Loki leta 1967. Dejansko ima največ travnih površin zadnji omenjeni posestnik.

Vas ima samo tri hiše. Zaradi pomanjkanja primerne zemljišča za obdelavo, se ni moglo naseliti več kolonistov. Zemljiška razdelitev je na celke.

Domovi so škofjeloško-cerkljanskega tipa. Samo Žagarjeva hiša stoji na ravnem, vsa ostala poslopja so prislonjena v breg. Do konca 19. stoletja so bile vse hiše lesene in pritlične; potem so dve dvignili v ennadstropni, tretjo pa so pozidali. V vežah je bila še prva leta po prvi svetovni vojni črna kuhinja z ognjiščem. Danes je ohranjeno le še ognjišče pri Štulcu, vendar ne služi več svojemu namenu. Iz veže se pride v kuhinjo ali pa v veliko dnevno sobo-hišo. Kuhinje so danes v vseh treh domovih tam, kjer so bile včasih kamre. V hiši je velika krušna peč, ki se kuri iz veže ali kuhinje. Peč ni samo za ogrevanje hiše, marveč še povsod sami pečejo kruh doma. Nasproti kuhinje oz. veže sta po dve kleti za okopavine in podobno, poleti pa tudi za mleko. V zgornjem prostoru je prav tako velika soba — zgornja hiša, kamra, dve imata še »hišci« in veliko ter malo čumnato. Žito, moka, suho meso in sadje ter slanina so shranjeni v leseni kašči na prostornem podstrešju. Hlevi so sorazmerno zelo veliki. Vanje bi lahko postavili še enkrat toliko živine, kot jo imajo danes. Krma, stelja in orodje so na hlevu. Poleg hleva in hiše ni nobenih drugih poslopij, ker tudi ni pravega prostora za postavitev. Včasih je imela vsaka hiša sušilnico sadja — pajštev; danes sušijo sadje v peči. Suše vse vrste sadja, tudi češnje. Žagar ima precej velik čebelnjak. Blizu njiv je več kozolcev. Vanje obložijo deteljo ali slabo oz. napol suho seno, vedno manj pa žita. Svisli ima samo en posestnik, vendar danes ne spravljajo vanj sena. Včasih sta jih imela tudi druga dva kmeta, na kar kaže ime Pri hlevu. Od mlinov je še do nedavnega mlel Žagarjev mlin (l. 1967), uporaben je še danes, Štulcov pa je razpadel. Opustili so ga zaradi prevelike oddaljenosti in premajhnega izkoristka.

Poslopja so različno krita. Prvotno so bila vsa krita s slamo ali deskami, danes so z deskami oz. škodlami kriti le kozolci in svisli. Hiše so krite z opeko, ena pa celo z znanim zaliloškim skrilavcem. Marca 1945 so Nemci in njihovi sluge do tal požgali vse stavbe razen dveh hiš zaradi aktivne pomoči prebivalcev NOB. Takoj po vojni so obnovili domove na istem mestu, velikosti in obliki.

Osojnikarji so se v začetku tega stoletja preživljali s tem, kar so pridelali doma. Obleko so imeli iz grobega domačega platna. Predli so doma, tkati pa so nosili v glavnem v Davčo. Hrano so imeli za tiste čase za kmete sorazmerno dobro, čeprav je imela vse tiste značilnosti, kot jih ima še danes. Kmečka hrana je preveč enolična. Gospodinje imajo preveč dela, da bi utegnile popestriti jedilnike.

Gospodarstvo

Za Osojnikarje je zemlja še vedno osnovno proizvodjalno sredstvo. Kot v ostalem hribovskem svetu velja tudi tu, da ima »zastopano, žal, precej zaostalo ter izrazito samooskrbno poljedelstvo z živinorejo ... Samo gozdno-lesna panoga se tukaj v novejšem času uveljavlja kot racionalno vodena oblika izkoriščanja naravnih sredstev proizvodnje.«¹⁰ V zadnjih letih prihaja vedno bolj do izraza pitanje bikov in telic. Proizvodna tehnika je zelo zaostala, v primerjavi z mehanizacijo v ravninskem svetu. Primanjkuje strojev oz. bolje povedano njihova uporaba je zelo otežkočena. V transportu je še vedno glavna živina. Veliko se še vedno dela tako, kot narekuje tradicija. Izkoriščanje zemlje — delež zemljiških kategorij nam najboljše pokaže glavno gospodarsko usmerjenost:¹³

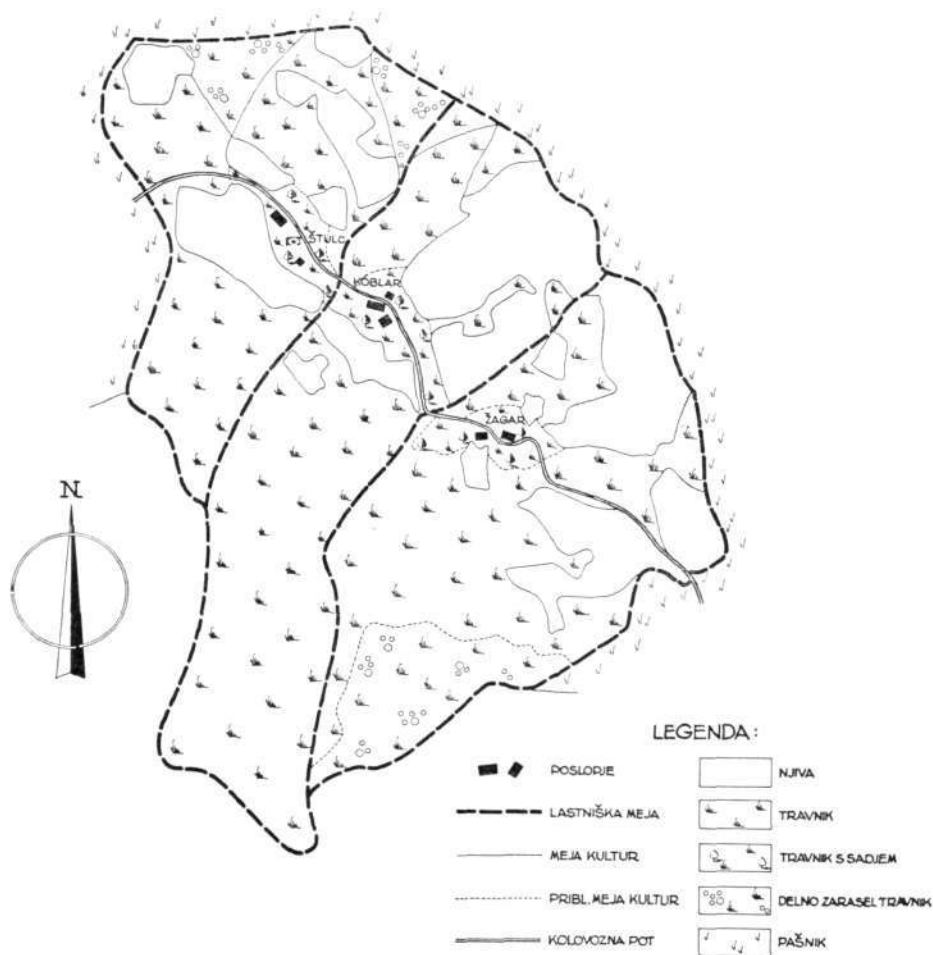
Zemljiške kategorije	1825 (11)	1968 (12)
— njiva	8,06 ha	4,96 ha
— travnik	22,71 ha	14,82 ha
— pašnik	89,35 ha	13,66 ha
— gozd	15,65 ha	64,71 ha

Površina njiv se je od leta 1825 do danes zmanjšala skoraj za polovico; podobno je pri travnikih (za 63,64 %). Tiste površine, ki so v katastru označene kot travnik z grmičevjem, so danes skoraj že vse zarasle z gozdom. Površine gozda so se močno povečale na račun pašnikov, zlasti v katastrski občini Zali log. Pašniki so se po podatkih katastra zmanjšali od 89 ha na 13 ha. Danes jih dejansko ni več. Povsem nerodovitnih površin je malo.

Zemljiške kategorije posameznih kmetov v katastrski občini Zali log leta 1967:¹⁴

Posestnik	Njiva	Travnik	Pašnik	Gozd	(v ha)
Žagar ¹⁵	2,60	3,69	—	21,00	
Koblar ¹⁶	0,65	6,26	—	11,12	
Štuc ¹⁷	1,71	4,68	7,00	17,60	
Skupno	4,96	14,63	7,00	49,72	

Iz vsega omenjenega je razvidno, da sta prevladujoči panogi kmetijstvo in gozdarstvo. Kar se tiče dela, pa lahko rečemo, da daleč največ časa porabijo za delo v kmetijstvu, čeprav tu ni glavni vir dohodkov. Niti en posestnik ne bi mogel živeti le od tega. V primerjavi z ravninskimi kmeti bi bili vsi trije revni, če ne bi imeli gozda. Najtrdnejši posestnik je Žagar, slabšo ekonomsko bazo ima Štucov dom, najslabšo pa Koblarjev. Vsi trije so nekdanj gojili približno enako število živine. Imeli so skupne pašnike. Konec 19. in v začetku 20. stoletja so uredili v skladu s tedanjimi gospodarskimi in političnimi težnjami vprašanje srenjske zemlje. Često so po nepotrebnem reševali take probleme pred sodiščem. Konec prve svetovne vojne so razdelili Koblarjevo

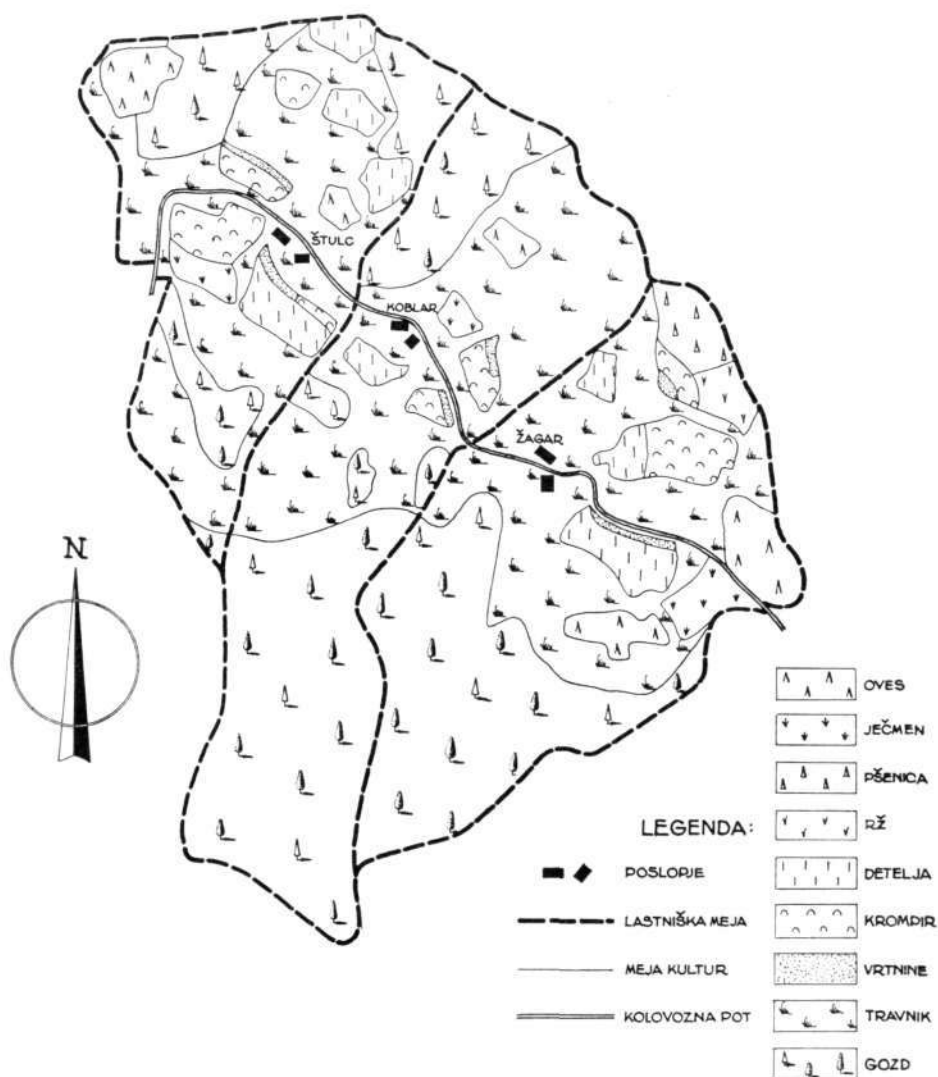
Zemljiške kategorije v Osojniku leta 1825

kmetijo med dediče. S tem je ta dom izgubil preveč zemlje, da bi mogel obdržati prejšnji stalež živine. Rejo ovc in koz, ki so jih imeli vse do prve svetovne vojne, so počasi opuščali. Danes so predvsem govedorejci. To pomeni nedvomno korak v napredku vasi, čeprav bi bilo dobro, da bi storili še veliko takih korakov.

Poljedelstvo

Poudariti je treba, da se način poljedelstva v današnjih razmerah v Osojniku ne izplača. Kljub dovolj dolgi vegetacijski dobi, kar pomeni, da so klimatski pogoji za srednje zahtevne kulture zadovoljujoči, ne morejo gojiti več žitaric ali drugih kultur. Položaj zemljišča je skrajno neugoden. Svet je razbit na posamezne grude. Pobočni žlebovi in strmina otežkočajo obdelavo s sodobnimi agrotehničnimi sredstvi. Osojnost je tolikšna, da na nekaterih krajih sonce

Vrste njivskih pridelkov, travniki in gozd v Osojniki leta 1967

ne posije več mesecev. Prst je zato slabo razvita; manjka ji predvsem kalcija in fosforja.

Za obdelavo so najprimernejše manjše neizrazite terase. Na njih je danes največ njiv in travnikov. Od žitaric najbolj uspeva oves. Sade precej krompirja. Po zadnji vojni so sejali tudi precej detelje, zadnja leta pa je sejejo vedno manj, ker je pač vezana na predhodno kulturo žita. Za posamezne glavne kulture, njihove površine in pridelek lahko za leto 1967 navedemo naslednjo tabelo:

Posestnik	Vrsta kulture	Zasejane površine	pridelek v q
Žagar	krompir	0,40 ha	60
Koblar	krompir	0,18 ha	27
Štulec	krompir	0,30 ha	45
Žagar	oves	0,80 ha	16
Koblar	oves	0,10 ha	2
Štulec	oves	0,50 ha	9
Žagar	detelja	0,90 ha	40
Koblar	detelja	0,25 ha	12
Štulec	detelja	0,80 ha	35

Izkoriščanje zemljišča bolje razvidimo iz druge skice (str. 181).

Koliko časa so porabili Štulecovi pri obdelavi treh njiv, služi naslednja tabela:^{18, 19}

Njiva	Površina v ha	Vrsta kulture	Oddaljenost	Zamuda časa na poti	Delovne ure	Pridelek
za zidam	0,16	detelja	15 min.	5 ur	68	8 q
na kamnic	0,25	oves	10 min.	12 ur	105	5 q
pod štalo	0,19	krompir	—	—	196	30 q

Pri podrobnem pregledu zadnje tabele lahko ugotovimo, da je veliko časa porabljenega za pot. Sejanje ovsa »na kamnic« zahteva več kot 10 % porabljenega vsega časa za pot na njivo in nazaj.

Včasih so gojili še lan, koruzo, ajdo in proso. Pred nekaj leti so v glavnem kolobarili s štirimi vrstami kultur: ovsem, krompirjem, ječmenom in deteljo, danes niti to ne velja več. Za živino in prašiče goje repo, peso in korenje. Precejšnjo škodo na zelnikih dela številna divjad. Kakor je že omenjeno, goje največ oves, krompir in deteljo. Nemško deteljo imajo dva do tri leta na isti njivi, seveda če ne pozebe. Sejejo jo zmeraj v jara žita, kosijo pa dvakrat letno. Krompir obrodi razmeroma dobro. Suša se nikoli ne občuti, često je premokro. Za marsikatero kulturo je važno, ali je leto suho ali mokro. Tako npr. na težki ilovnati zemlji krompir slabo uspe, če je leto mokro. Precej gnoje s hlevskim gnojem, premalo pa z umetnim. Vse premalo gnoje travnike; če jih, je to jeseni, in sicer s hlevskim gnojem, pomladi pa z umetnim. Senožeti nikoli ne gnoje, ker so previsoko nad naseljem. Travnike okoli domov kosijo dvakrat, drugje pa samo enkrat letno. Vsi imajo ročne kosilnice, toda s temi pokosijo lahko samo ledine in malo lepše površine, veliko pa je treba s koso, ker se drugače ne da. S košnjo začno konec junija. Otavo pokose do srede septembra, kasneje se niti ne bi več posušila.

Precej pomembno je sadjarstvo. Sadje dobro in rado rodi. Češnje cveto običajno na začetku maja, hruške in jabolane pa kakih deset dni kasneje. Češnje so skoraj vsako leto, le če ni v času cvetenja preveč deževno. Precej je tudi jabolk, hrušk in orehov. Vse sadno drevje je okoli domov. Če bi bilo tržišče za sadje bližje, bi lahko imeli prav lepe dohodke od sadjarstva. Za ozimnico puste le malo sadja, nekaj ga stisnejo za mošt in posuše, večino pa namočijo za žganje. Prav zaradi nemožnosti prodaje, imajo tako malomaren odnos do sadja. Sadno drevje čistijo le redko, pognojijo mu včasih jesni, škropljenja pa sploh ne poznajo.

Živinoreja

Bila je dolgo ena najvažnejših panog gospodarske dejavnosti. Dokler niso mogli prodajati lesa (do začetka tega stoletja razen oglja), je bila edina gospodarska panoga tukajšnjega prebivalstva. Potem je zgubila na pomenu, zadnje čase pa postaja vedno bolj pomembna. Površine pašnikov so se uradno zmanjšale z 89 ha na 10 ha. Zaraslo se je tudi že veliko senožeti. Danes ne pasejo več, niti v planino ne ženejo. Včasih malo pasejo po travnikih, ki so slabi, saj celo najboljši spadajo šele v VI. razred, večina v VII., nekaj pa celo v VIII.

Glede na travne in pašne površine se je gibal stalež živine. Razlika je tudi v teži živine nekoč in danes. Leta 1895 je bilo pri Štulcovih 9 glav goveje živine, 10 ovac in 8 koz. Danes ima taisti kmet konja in 5 goved. Navadno so imeli en par voličev težkih okoli 700 kg, drugi manjši par, štiri molzne krave, težke okoli 300 kg, in eno ali dve telici. Kot vprežna živina niso služili le volji, temveč tudi krave. Živino so vpregli edino za delo na njivah. Trenje pri lesnem plugu je bilo tolikšno, da so morali orati z dvema paroma, parom voličev in parom krav, pa še to je bilo plitvo oranje.

Živina je danes boljše kvalitete. So pa še velike pomanjkljivosti, predvsem je premalo načrtno in skrbne reje živine za meso, kar je za nekaj časa, dokler ne morejo prodajati mleka, edino perspektivno v Osojniku.

Stanje živine 31. decembra 1967:²⁰

Posestnik	Konji	Krave	Biki	Telice	Teleta	Ovce	Praščiči	Kokoši
Žagar	1	4	2	1	1	—	3	17
Koblar	—	1	1	1	—	6	1	8
Štulec	1	3	2	—	1	—	2	10
Skupaj	2	8	5	2	2	6	6	35

Vse do prve svetovne vojne so pri vseh kmetijah pasli živino. Imeli so domače pastirje oz. otroke revnih kočarjev in bajtarjev iz sosednih vasi. Koblar je po prvi svetovni vojni opustil pašo in imel živino vse leto v hlevu ali pa je pasel samo jeseni po strniščih in travnikih. Ostala dva kmeta sta pasla vse do konca 50-tih let. Zadnja leta so pasli domači otroci. Na Blegoš, kjer je planina, so redko dajali na pašo. Sedaj opuščajo jesensko pašo po tratah, ker živina po strminah preveč zdere in uniči rušo. Krmijo s senom, rezanico in deteljo. Zadnje čase kupujejo precej krmil, da intenzivirajo pitanje bikov. Konj je izključna vlečna sila, vendar pa zgublja na pomenu, zaradi vse večjega števila gozdnih cest. Ni pa primernege nadomestila zanj pri obdelavi polja; strojna obdelava je zaradi prevelikih strmin nemogoča.

Priplod živine in reja nista zadovoljivi. Žagar in Štulec spitata na leto vsak po enega bika, težkega od 500 do 600 kg. Žagar zredi poleg tega na dve leti še eno plemensko telico ali bika, Štulec pa na tri leta. Koblar zredi na dve ali na tri leta eno goved, je pač v službi. Ni pa vsako leto točno tako; včasih se kakšna goved ne redi ali tudi zboli. Mleka in surovega masla zaradi prevelike oddaljenosti ne morejo prodajati. Teleta, ki jih redijo, popijejo včasih vse mleko krave v njeni mlečni dobi.

Gozdarstvo

Gozd je tudi za kmeta v Osojniku izrednega pomena. Gozdnih površin je tu precej, saj imajo vsi trije skupaj skoraj 70 ha. Letni prirastek pa je majhen in znaša okoli 140 m³ lesa. To pomeni, da je prirastek na 1 ha samo ca. 2 m³.

Veliko je slabo zaraščenih pašnikov. Veliko gozda so imeli skupno. Na prelomu zadnjega stoletja so ga razdelili. V času delovanja potoške fužine je bil pomemben zaradi oglja. Že takrat in še bolj kasneje so bili hudi spori s fužinarji iz Železnikov zaradi samovoljnega sekanja lesa.⁷ V 19. stoletju je pomen gozda nekoliko padel, kakor so počasi usihali vigenjci in plavža v Železnikih. Les so spravljali po grapah do Tajnetove žage, od tod dalje pa z vozovi ali velikimi sanmi — »šlitami« na Trato pri Škofji Loki. Podobno je bilo z ogljem, samo da so ga precej vzeli fužinarji v Železnikih.

V času lesne konjunktore so veliko sekali, zlasti po prvi svetovni vojni. S pametnimi posegi so se gozdovi že malo opomogli. Čez nekaj let se bo v Osojniku sekalo veliko več lesa, ker je sedaj veliko mladega gozda: zaraščajo se pašniki in na novo pogozdene parcele.

Zelo ugodni so pogoji za rast macesna, škoda le, da mladega tako uničuje divjad — srnjak. Zelo veliko pokurijo drv: v štedilniku, peči, za kuhanje prašičem in včasih za žganjekuho. Gozdovi so pod in nad vasjo. Kar potrebujejo za domačo porabo, sekajo navadno više naselja, za prodajo pa niže.

Razmerje med gozdnimi površinami in letnim etatom oz. dovoljenimi količinami lesa za posek²¹ (leta 1967):

Posestnik	Površina gozda	Iglavci	Listavci	Skupno
Žagar	37,00 ha	40 m ³	49 m ³	89 m ³
Koblar	11,37 ha	13 m ³	5 m ³	18 m ³
Štulc	21,70 ha	16 m ³	19 m ³	35 m ³
Vsi skupaj	70,07 ha	69 m ³	73 m ³	142 m ³

Sekajo navadno zgodaj spomladi ali v avgustu, ko ni toliko dela na polju; spravljajo pa jeseni in pozimi. Odkar je v Potok speljana cesta, ki pelje pod vasjo, je spravilo lesa precej olajšano.

Gozdovi zaradi neugodne lege in oddaljenosti spadajo v največji meri v VI. razred. Nekaj hlodovine — en do tri metre — smejo razžagati za domačo uporabo, ostalo odkupi GG Kranj. Bukovino navadno prodajajo kot drva. Gozdna dela opravijo sami, zahteva pa veliko neproduktivnega dela, ker so gozdne parcele oddaljene tudi po pol ure hoda.

V hribovskem svetu je zaradi velike razbitosti otežkočen zlasti promet. Poti se morajo prilagajati konfiguraciji terena, zato so vijugaste in često zelo strme. Vse do druge svetovne vojne ni bilo prave kolovozne poti v Osojnik in Potok. Skoraj vse življenjske potrebščine so morali prebivalci znositi. Med vojno so Nemci iz propagandnih namenov plačali gradnjo kolovozne poti. V letih 1962-63 so zgradili Potokarji in Osojnikarji s finančno pomočjo občine Škofja Loka in GG Kranj tri kilometre dolgo cesto v Potok. Do posameznih domov so kmetje zgradili cesto povsem na lastne stroške. Cesta ima precejšen pomen, saj ne služi le za spravilo lesa, temveč tudi sena in drugih agrarnih proizvodov. Pozimi je cesta prevozna, ker hodijo nekateri iz Potoka na delo v dolino.

Nekdaj avtarkično gospodarstvo že dolgo ne more več zadovoljevati vseh potreb vasi. Glavni proizvodi, kot so suho meso, surovo maslo, mast, mleko, sadje in podobno, ne zadoščajo več. Marsikaj morajo kupiti. Včasih so prodajali ovce, volno, govedo in drugo, danes pa samo še živino, bolj redko pa sadje in

krompir. Živila kupujejo v lokalnem središču — na Zalem logu, obutev, oblečila ter nekatere gospodarske pripomočke pa v Škofji Loki.

Turistične perspektive so slabe. Osojnik ima zelo čist zrak. Je primerno vlažen zaradi obilice gozdov v sosesčini. Toda to je tudi vse. Tu so zelo dolgo svetile trske in razne leščerbe. Med zadnjo vojno so partizani napeljali elektriko iz Potoka, kjer so sami postavili na mestu med vojno požgane žage majhno elektrarno. To je ostalo do leta 1963, dokler kraj ni bil povezan z omrežjem ELES.

Vse dosedanje razmišljanje o Osojniku kaže, da je ekonomska baza tu šibka. Kot ilustracija naj služi prikaz čistega dohodka Štulcovega doma leta 1967:

živinoreja:	1 bik, teža 540 kg	2830 din
	1 tele, teža 90 kg	690 din
gozdarstvo:	smrekov les	2100 din
	bukov les	2500 din
drugi dohodki:	prodaja žganja	200 din
	delo na cesti	1700 din
	dela pri gradnjah	650 din
	ostale storitve	1200 din
	skupaj	11870 din

Postranski zaslužek je močno odvisen od trenutnih potreb v bližnji okolici.

Zaključek

Vas Osojnik ima izrazito hribovski značaj. Noben kmet nima dovolj primerne zemlje za obdelavo, niti gozda, da bi se lahko preživljal samo s tem. Poljedelstvo ima zelo omejene možnosti. Donosi so majhni. Vsi ti momenti se poleg manj važnih odražajo v življenju Osojničanov. Lahko bi prišlo do raznih izboljšav, toda prebivalci so vse preveč navezani na tradicionalno tehniko agrarne proizvodnje. Za malo pridelka je potrebno veliko ročnega dela ali dela z živino. Živinoreja je še vedno preveč ekstenzivna.

Osojnik leži daleč stran od važnejših prometnih linij. Delovna sila je poleti preveč izkoriščena, pozimi pa premalo. Kmetje se bodo morali zaposliti ali iskati zaslužek izven svoje gospodarske enote. Rešitev je mogoče tudi v intenziviranju živinoreje. Problem je iskati zaslužek drugod, saj je danes le malo komu za nekvalificirano delovno silo, ki jo je v Osojniku že zdaj preveč.

OPOMBE

1. Osojnik mi je dobro poznan, ker sem tu doma. — 2. Geološka karta Slovenije, merilo 1 : 200.000, Ljubljana 1967. — 3. *Fr. Planina*, Kako se je razvijala loška pokrajina, Loški razgledi I, 1954. — 4. *J. Planina*, Soča, Geografski obzornik II, 1957. — 5. Meterološki godišnjak 1949, 1962. — 6. Izračunano po karti Bled 4, merilo 1 : 50.000. — 7. *P. Blaznik*, Kolonizacija Selške doline, Ljubljana 1928. — 8. Ortsreportorium des Herzogthums Krain, 1869. — 9. Tako po katastru, v resnici pa je že približno 2 ha zaraščeno z grmičevjem in gozdom. — 10. Prim.: *C. Malovrh*, Raziskovanje majhne enote hribovitega gospodarskega prostora (okolih Trebelno), Dolenjska zemlja in ljudje, Novo mesto 1962, str. 203. — 11. Katastral-Plan der Gemeinde

Sallilog N° 237. Bezirk Laak, 1825 (Arhiv Slovenije). — 12. Katastrska občina Zali log, Kataster Skofja Loka. — 13. A. *Bergman*. Münze, Maße und Gewichte aller Staaten der Erde, Leipzig. — 14. Kataster Skofja Loka. — 15. Derlink, vulgo Žagar. — 16. Medžiževac, vulgo Koblar. — 17. Demšar, vulgo Štulc. — 18. Delo s konjem je preračunano kot delo dveh ljudi. 19. C. *Malovrh*, O metodi geomorfološke analize gorate pokrajine z vidika ekonomske, posebej agrarne geografije, Geografski vestnik 1957/58. — 20. Lasten statistični popis stalaža živine. — 21. Podatki proizvodnega okoliša Zali log GG Kranj in razgovor s kmeti.

Résumé

LE VILLAGE OSOJNIK AU-DESSOUS DE BLEGOŠ

(Description économique-géographique)

Le village Osojnik est situé sur le penchant nord de Blegoš dans la vallée de Selce. C'est un véritable petit village montagnard. Il n'a que trois maisons et toutes les trois sont construites sur des terrasses à peine perceptibles. C'est pourquoi il est très difficile de labourer les champs et il est presque impossible de se servir des machines agraires modernes. L'auteur de cet écrit a calculé combien de temps faut-il pour labourer les trois champs et quel est le revenu de chaque champ. Malgré la pauvreté de la terre et la médiocrité des revenus, deux propriétaires et leurs familles persistent sur leur terre, tandis que le troisième travaille en ville. Tous les trois peuvent couper sur 70 ha de forêt un peu plus de 140 m³ de bois, dont Žagar 89, Koblar 18 et Štulc 35 m³. Ces données datent de l'année 1967. Žagar et Štulc vendent à peu près un animal de pâture par an, Koblar en vend deux. Ce sont les revenus principaux des habitants de Osojnik. L'auteur a calculé aussi tous les revenus de Štulc. Il s'ensuit qu'il faudra absolument changer quelque chose: intensifier l'élevage du bétail ou chercher du travail en dehors du village natal.